

Wyższa Szkoła Humanistyczno – Ekonomiczna

w Brzegu

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Moniki Bajak

pt. „E-czas wolny studentów, budżet, funkcje, formy, uwarunkowania” przygotowana pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Bożeny Matyjas w Instytucie Pedagogiki i Psychologii WP i A Uniwersytetu im. Jana Kochanowskiego w Kielcach w roku 2019

Praca liczy 244 stron tekstu merytorycznego, bibliografii ss. 18, aneksu ss.13

Wstęp

Przedłożona praca jest rozprawą pedagogiczną, której istotą jest przedstawienie jednego ze znaczących zagadnień pedagogiki społecznej – problematyki czasu wolnego w jego indywidualnych i społecznych uwarunkowaniach. Najważniejszą częścią tego typu studium teoretyczno – empirycznego, do którego należy niniejsza praca jest część badawcza. Ona ma szansę wnosić nowe wiadomości, gruntować wiedzę o przedmiocie badań, sprawiać kumulowanie dorobku badawczego, a także wypełniać dostrzegane luki w szerszych obrazach badanych zjawisk. O wartości jednak badań, ich analizie i refleksji nad nimi decyduje kompetencja osoby podejmującej się tego zadania. Kompetencja ta to pogłębiona znajomość stanu wiedzy o potencjalnym przedmiocie badań oraz umiejętność wyboru właściwego paradygmatu badawczego, uznanego w danym czasie za właściwy dla dziedziny wiedzy. Według takich też reguł przedstawiona zostanie moja opinia o pracy.

Analiza treści według struktury rozprawy

Struktura rozprawy jest tu bardzo ważna dla całości procedury badawczej i dlatego z jej zachowaniem przedstawiam kolejne spostrzeżenia i uwagi.

Pracę rozpoczyna Wstęp, w którym Autorka wskazuje, że problem uważa za bardzo ważny społecznie i indywidualnie dla studentów, a zmiany jakie zachodzą w rzeczywistości powodują, iż inaczej on wygląda niż we wcześniejszych badaniach socjo- pedagogicznych. We Wstępie zarysowuje podłoże teoretyczne rozważań wskazując, że z jednej strony przedstawi mediatyzację współczesności i konsekwencje tego dla zagadnienia czasu wolnego, a z drugiej etap rozwoju myśli naukowej i badań nad problematyką czasu wolnego jako wybranego wycinka rzeczywistości, który mieści się w szerszym pojęciu czasu wolnego. Wstęp jest przejrzysty, komunikatywny i wprowadza w kolejne rozdziały.

Rozdz. 1. Pełni rolę wprowadzenia czytelnika w podstawy teoretyczne badań i ich interpretacji. Autorka tytułując tę część pracy akcentuje aspekt rzeczywistości, który będzie zakreślał obszar Jej penetracji wobec problematyki czasu wolnego studentów wypełnionego aktywnością w Sieciach. Problematyka czasu wolnego, w tym studentów, nie jest nowa w rozważaniach pedagogicznych. Pojawia się w prekursorskich pracach Aleksandra Kamińskiego (wymienionego sygnalnie w pracy zbiorowej) w latach 70., a rozwijana jest później w latach 80. i 90. najszerzej przez prof. Annę

Zawadzka i jej wrocławska szkołę. Szkoda, że Autorka o tym nie wspomina, bo z języka naukowego, którym się w tej części posługuje można wnosić, że prace te są jej znane. Używa bowiem prawidłowo wypracowanego wtedy aparatu pojęciowego. Autorka skupia się od razu na aktualnej rzeczywistości, która jest dalece różna od czasów, gdy w analizach zajęć wolnoczasowych „zajęcia komputerowe” pojawiały się jako jedna z wielu form wypełniających różne funkcje.

Inna jest rzeczywistość współczesnego dwudziestolecia, nawet od końca XX wieku. Mediatyzacja rzeczywistości stała się faktem. Na tym tle mgr Monika Bajak ukazuje pojawiające się nowe zjawiska w obszarze społecznego funkcjonowania, szczególnie w odniesieniu do socjalizacji, wychowania, a także samowychowania w ujęciu wyboru funkcji spełnianych przez media. Nowoczesność i ponowoczesność to trudny do opisanie świat współczesnych ludzi, w którym wymiary realności i wirtualności zachodzą na siebie kształtując sytuacje rzeczywiste, wpływając na kształt relacji międzyosobowych, a także – o czym pisze ze szczególną uwagą – w sposób pośredni na kształtowanie się tożsamości współczesnego człowieka. Struktura w tym rozdziale jest logiczna. Od pokazania rzeczywistości współczesnego człowieka, który świadomie lub nie w pełni nawet, w niej uczestniczy korzystając z dóbr coraz nowocześniejszych technologii do jednoczesnych ograniczeń, jakim podlega. Na tym tle rysuje rolę mediów i ich funkcje. Nie wprowadza tu zasadniczo nowych określeń ale redefiniuje tradycyjne terminy, które nabrały nowych znaczeń. Oceniam to jako trafne rozwiązanie w drodze wykorzystywania tego co znane i wprowadzanie nowych treści kumulując wcześniejsze doświadczenia badawcze i refleksję nad nimi. Bardzo wyraźna jest tu pedagogiczna konsekwencja w rozważaniach wpływów mediów dostrzegalnych i niedostrzegalnych, przecenianych i niedocenianych na formowanie osobowości człowieka, zwłaszcza młodego. Odniesienia badawcze kierowane są najczęściej do wniosków dotyczących nastolatków, czyli młodzieży w okresie dorastania. Tych badań jest najwięcej, bo w tej grupie wiekowej istnieją największe zagrożenia. Kierowanie uwagi Autorki na tę grupę prowadzi do następnego etapu wiekowego, który aż tak licznych badań jeszcze się nie doczekał i w tej pracy staje się obiektem.

Poza charakterem mediów i ich rodzajem oddziaływań indywidualnych i zbiorowych Autorka rozważań zatrzymuje szczególną uwagę na uzależnieniach i zagrożeniach cyberprzemocą, jakie mogą występować w badaniach. Całość przekazu tego rozdziału odbiera się w tym momencie jako ramy i struktury, w których będą analizowane badania. Autorka wykazuje się tu dobrym rozeznaniem w wybranym obszarze naukowej analizy rzeczywistości. Zachowuje obiektywizm nie podnosząc walorów lub zagrożeń jako ważniejszych. Każdy wątek rozważań podsumowuje odniesieniem do podmiotowości uczestnika tej sfery kultury medialnej. Ujawnia się wyraźnie, choć nie deklaratorywnie, Jej akceptacja koncepcji humanistycznej w wychowaniu.

Rozdz. 2. Drugą płaszczyzną rozważań i ustaleń teoretycznych były odniesienia do terminów i pojęć związanych z problematyką czasu wolnego. Już z założenia w tytule „Czas wolny oraz e-czas wolny w literaturze przedmiotu” wynika, że będą to zestawienia odnoszone do czasu i zakresu pojęć. Zestawienia różnych definicji pokazują wprawdzie otwarte granice stosowane przez różnych autorów ale niejasność chronologii, która uzasadniałaby albo kontekst społeczny, albo etap rozwoju badań, utrudnia śledzenie zmian, a taki chyba zamiar miała Autorka. Niezręcznie wygląda przy tym przytaczanie poglądów pedagogów tworzących w latach wcześniejszych (np. w latach 60., 70. czy 80.) z tzw. drugiej ręki, czyli za współczesnymi badaczami . Wtedy odwoływanie się do pozycji źródłowej nie bardzo oddaje czas powstania definicji, bo jest to rok wydania książki, na którą Pani Monika Bajak się powołuje. Domyślam się, że w pewnych momentach chodziło o aktualność danych

twierzeń. Niemniej pojawia się pytanie: Czy intencją było pokazanie innego spojrzenia na budżet czas wolnego i na funkcje mu przypisane, czy też na tle tego wskazanie, jak bardzo rozszerzyła się treść czasu wolnego obejmującego e - czas wolny oraz jak zmieniły się funkcje, a zwłaszcza ich hierarchia w osobistych systemach wartości. Za korzystne dla wyjaśniania zmian kształtu funkcji uważam oba podrozdziały p.2 i p.3 czyli o współczesnej komunikacji i jej charakterze oraz o facebooku i innych forach i obszarach komunikacji. Te sposoby komunikowania występują wśród młodych ludzi najczęściej więc ich przedstawienie w tym miejscu jest zasadne.

Kolejne punkty tego rozdziału odniesione do form czasu wolnego, też w porównawczym zestawieniu z formami e-czasu wolnego, uwarunkowaniu czasu wolnego w szerszym i węższym ujęciu, pełnią rolę porządkującą pojęcia dalej stosowane i można je uznać jako pożądany etap wprowadzania do ścisłych już ustaleń metodologicznych. Jednak mimo wskazanego- według mnie – niejasnego porządku chronologiczno – logicznego daje się odczytać myśl Autorki, że e-czas można mieścić w szerszym ujęciu czasu wolnego jako przede wszystkim kategorii kulturowej.

Rozdz. 3 „Młodzież akademicka w cyberprzestrzeni” jest poświęcony obiektowi badań. Młodzież jako kategorię społeczną i kulturową przyjmuje się w wielu badaniach. Jej cechy rozwojowe, poziom wykształcenia, dążenia zawodowe, przyjmowanie odpowiedzialności pozwala na dostrzeganie w niej grupy najbardziej świadomie uczestniczącej w zmianach. Autorka wskazuje też, że „współcześni studenci, niezależnie od kierunku, na co dzień korzystają z nowoczesnych technologii” (s. 129). Jest to przy tym grupa, której dzieciństwo nie było jeszcze poddane tak działaniom Internetu jak współczesne nastolatki. Oni wchodzili w świat medialny wraz z rozwojem komputeryzacji. Nie byli też częstym obiektem badań, tak jak młodsze pokolenie. Dlatego uważam, podobnie jak Pani Monika Bajak, że młodzież studencka „(...) jest bardzo dobrym punktem odniesienia do obserwacji przeobrażeń zachodzących we współczesnym społeczeństwie” (s. 128).

Rozdz.4. Przedstawia zamysł badawczy i procedurę jego realizacji. Jest w nim jasno i przejrzysto ukazane, jakie cele postawione są przed badaniem. Przedmiotem – zgodnie z rozdziałami wprowadzającymi jest e-czas wolny studentów zagospodarowywany przez aktywność w Sieci. Istota tego czasu wyrażać się ma w budżecie, funkcjach, formach oraz uwarunkowaniach. Autorka bada zjawisko społeczne występujące w określonej grupie ludzi, którą wcześniej określiła kategorią społeczną. Jako zjawisko o niejasnych jeszcze wymiarach i kształcie badane jest w podejściu ilościowo- jakościowym. Taka strategia daje największe szanse na wartościowe opisanie i taki też jest cel tego działania Badaczki. Cel poznaczy jest tu najważniejszy, jako że jego realizacja wypełnia lukę w obrazie wiedzy o młodych ludziach dorosłych, dla których zdobywanie wiedzy jest w tym momencie zadaniem życiowym, a korzystanie z nowych technologii informacyjnych naturalnym sposobem dopełniania wiadomości zdobywanych w procesie edukacyjnym oraz rozwijaniem różnych sfer swojej osobowości.

Drugi z celów stawianych przez mgr M. Bajak w intencji praktycznego opracowania poradnika widzę jako enigmatyczny i mało atrakcyjny dla studentów, którzy i tak będą się kierować indywidualnymi uwarunkowaniami.

Rozdział przedstawia spójne, konsekwentne działania badawcze rozpoczynające się precyzowaniem problemów zasadnie wynikających z wcześniejszej analizy stanu wiedzy przedstawionego w rozdziałach 1.i 2.. Przyjęta metoda stawia na główną aktywność podmiotu badającego czyli Autorkę, a nie – jak w przejęzyczeniu chyba – przedmiotu (s.135). Problemy

szczegółowe, które w widoczny sposób wynikają z głównego. Badaczka formułuje w większości w pytaniach typu rozstrzygnięcia (problem 1. oraz szczegółowe w dalszych). Nie jest to wprawdzie błąd metodologiczny, ale sugeruje, że odpowiedź może być krótka i jednoznaczna, a przecież w założeniu ma być ona rozwinięta poprzez uwarunkowania wskazane w zmiennych. Nasuwa się pytanie: Czym było podyktowane takie ujęcie problemów? Przy pytaniach rozstrzygnięciach nie jest też konieczne stawianie hipotez, skoro sformułowanie zostaje na poziomie hipotezy zerowej. Autorka uzasadniając dość szeroko znaczące dla problematyki zmiany społeczno- kulturowe w tym i mentalnościowe miała podstawy do postawienia hipotez. Sugestie wcześniejszych rozważań sprawiły, że postawione mają bardzo wysoki stopień prawdopodobieństwa. Z drugiej strony nie znaczy to jednak, że nie warto ich sprawdzić, nie pozostawić na domniemaniu.

Dużą uwagę przywiązuje mgr Monika Bajak do zmiennych, co daje obraz rzetelności i spójności analizy materiału. Zmienne są precyzyjnie definiowane i precyzyjnie określane. Warto nadmienić, że wszystkie wynikają z poprzedzającej analizy rzeczywistości. Trochę inaczej przedstawia się prezentacja wskaźników. Po przytoczeniu różnych definicji i odmiennych typów myśl się urywa i nie zostają nazwane te użyte w pracy. Nie całkiem jasne są kryteria doboru osób do badań. W tym rozdziale wskazano studentów I i II roku według zasady grupy reprezentatywnej (użyto określenia reprezentacyjnej), ale nie sprecyzowano, czy był to dobór celowo-losowy czy też obejmował całość roczników. W rozdziale następnym przy prezentacji grupy osób badanych pojawiają się studenci z rocznika IV i V z zaznaczeniem, że tylko III rok nie wystąpił w badaniu. Co było przyczyną zmiany grupy do badań? Organizacja badań jest widoczna, poprawność nie ulega wątpliwości, a stosowane techniki i narzędzia opisane.

W tym miejscu mogę stwierdzić, że powyższe uwagi nie podważają pozytywnej oceny umiejętności warsztatowych mgr Moniki Bajak. Wybór drogi badawczej, zaczynając od precyzowania stawianego celu a kończąc na doborze i opracowaniu narzędzi gromadzenia materiału faktograficznego dowodzi Jej wycucia badawczego w orientacji ilościowo- jakościowej, prawidłowego stosowania paradygmatu naukowego do opisu wyjaśniającego typu zjawisk społeczno-wychowawczych.

Rozdz. 5. Analiza wyników badań. To on decyduje o wartości poznawczej pracy. Treścią jego są kolejno analizowane wszelkie założenia uwzględniające nie tylko zmienne szczegółowe ale i związki między nimi. Badaczka swobodnie porusza się w technikach analizy statystycznej i nawet w trudnych bądź niejednoznacznych sytuacjach obrazujących wyniki, dobiera odpowiednie wzory do analizy poziomu występowania określonego działania, czynności czy częstotliwości ujawniającej się formy. Odniesienia do najbardziej szczegółowych pytań i analiza nawet przypuszczalnych związków, które sygnałnie wykazywały się jako wtórne w analizie zasadniczych pytań badawczych wykazuje rzetelność podawanych stwierdzeń, a wnioski mają wysoką prawomocność. Rozdział ten w pełni pokazuje, że poznawczy cel pracy – opis rzetelny i wnikliwy zjawiska, jakim jest e-czas wolny studentów w aktualnej rzeczywistości został w pełni zrealizowany.

W Podsumowaniu i wnioskach ujawnia się emocjonalny stosunek Pani Moniki Bajak jako pedagoga do Internetu jako dobrodziejstwa współczesności i źródła zagrożeń przy biernym poddaniu się jego urokom. Akcentuje konieczność podmiotowego stosunku uczestnika kultury medialnej. Wskazania o charakterze postulatycznym kierowane do potencjalnego studenta jako użytkownika nowych technologii informacyjnych są specyficzną formą ujęcia postrzeżeń i wniosków wyprowadzonych wprost z wyników oraz refleksji z „poza dostarczonych informacji”.

Strona formalna pracy

Całość pracy w przedstawionej strukturze jest logiczna i przejrzysta. Podział na rozdziały i podrozdziały także wykazuje wewnętrzną spójność. Język naukowy jest poprawny i komunikatywny. Zastrzeżenia mam do pisarskiej strony pracy. Brak jest wnikliwej, dokładnej korekty. Dotyczy to zarówno merytorycznego tekstu w rozdziałach (poza 5.), gdzie tzw. literówki zmieniają czasem sens lub przekręcają nazwiska autorów, jak i przypisów i niepełnych w paru przypadkach zapisów bibliograficznych.

Podsumowanie oceny pracy

Powyższe spostrzeżenia i uwagi pozwalają na stwierdzenie następujących faktów:

- Przyjęty temat, w tym podjęty problem, jest ważny w rozpoznaniu pedagogicznym, gdyż w każdych warunkach stanowi on o możliwościach indywidualnego rozwoju i jakości życia człowieka.
- Przedmiot badań: e-czas wolny jest nowym spojrzeniem na szeroko ujmowane funkcje czasu wolnego i wskazanie, że ten wycinek rzeczywistości funkcjonowania społecznego wymaga odrębnych analiz prowadzonych dotąd poprzez funkcje szeroko rozumianego pojęcia czasu wolnego.
- Jako nowe zjawisko społeczno-kulturowe poddane zostało badaniu w paradygmacie neopozytywistycznym, w strategii ilościowo- jakościowej z akcentem na ilościową. Zrealizowane bardzo rzetelnie i wnikliwie dowodzi tym samym kompetencji naukowej Badaczki.
- Wybór grupy studentów jest wypełnieniem luki w obrazie korzystania z nowych technologii informacyjnych przez młode pokolenie dorosłych. Dotychczasowe badania obiektem analizy czyniły przede wszystkim dzieci i młodzież. Niniejsze badania wykazały specyfikę użytkowania mediów przez studentów.
- Dobór uczelni, w której prowadzono badania korzystnie wpływa na reprezentatywność grupy wobec populacji studentów, jako że Uniwersytet im. Jana Kochanowskiego w Kielcach nie jest uczelnią ekskluzywną i jedną z największych w kraju, ale też nie ma charakteru lokalnego i posiada długie tradycje uniwersyteckie. Wyniki zatem uzyskane na tej Uczelni mają wysoką wartość poznawczą, a to upoważnia do generalizacji wniosków wobec współczesnej kategorii studiującej młodzieży.

Konkluzja

Uważam, że powyższe stwierdzenia pozwalają mi na sformułowanie konkluzji: praca doktorska mgr Moniki Bajak spełnia wymogi rozprawy na stopień naukowy pod względem znaczenia i nowości tematu, prawidłowości rozwiązania problemu naukowego i komunikatywnego jego przedstawienia. Wnoszę zatem o przyjęcie rozprawy mgr Moniki Bajak pt. „E-czas wolny studentów, budżet, funkcje, formy, uwarunkowania” i dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Krystyna Ferenz

